

Lo pèiragrith

Divertiment lingüistic

Gilabèrt NARIÒO

HÈP ! I son arrés au Tisneròt ? Com sovent lo dimars ser après la reünion de *Per Noste*, que i passi entà har provision de ueus, crompar quauque poralha o simplement béver un còp au broquet dab lo mèste, lo Renat Veirièra, dab qui e'ns coneishem de tostemp a, que m'ei mei vielh de dotze dias.

La pòrta de la cort deu bestiar qu'ei obèrta. Sheis vetèths que popan. Arrés. Tè, aquesta qu'a hèit bessons* ! E que s'i hèn a popar, un de cada costat. Mes que cau créder l'emulacion e l'enveja de çò qu'a l'aute que regeishen lo monde. Cada un vòu gahar las popas de l'aute, las de l'auta part. E que popan mus crotzats gauta e gauta. Lo tablèu atendrissent ! Qu'èm luenh de las vacas hòlas e deus vetèths arpastats dab sagin de moton. Adara que s'enterhonhan lo cap au lòc de honhar lo braguèr tà voler har baishar la lèit. La mair n'aprecia pas, que trepa drin mes qu'ei pacienta. Que vira lo cap tà se'us espiar, tà'squèrra e tà dreita. Se n'ei fièra ! Vertat que son beròis los bessons : peulusents, plan parièrs, clars, blonds aquitans.

Mes on ei lo mèste ? Que'u me vau trobar darrèr la bòrda a desatelar deu tractor un carreton quarrat mieitat plen de pèiragriths.

« Adiu pair ! E que hès ? Qu'as anat véner pèiragriths au marcat d'Ortès, o qué ?

— A, qu'ès aqui ! Justament que pensavi a tu. On as l'autò ? Ça-i ! Ça-i dab jo. Que't vau muishar

La glèisa Senta-Maria de Bonnut : Las muralhas que son hèitas dab pèiragrith. (Fotò : Amedeu Cauhapè.)

quauquarren. B'as ua minuta puisqu'ès a la retrèita ? Qu'estaqui los vetèths e qu'i vam.

— T'on vam ?

— Tà *Bonahé*. »

L'ordi qu'ei peremptòri. Que'm torni hicar au volant suu pic e, lo Renat au ras, còsta capsús. Que passam per davant *La Grepèra*, *Lo Bosquèr*, *Lo Palòi*, *Lo Gaston*, lo castèth de Bòrdas, que gaham lo caminau d'Artés, tres o quate estòrtas* e andèras* abans la linha dreita deu *Pedeutorn*, *Carsuzaa*, *Moliar*, e qu'arribam a *Bonahé*, au som de la còsta, la prumèra maison de Mespleda a las termièras de Valensun.

« E adara ?

— Dèisha l'autò aci, que i vam a pè.

— E'm vas díser t'on vam ?

— Que t'ac vau har véder. Que't fotes tostemp de jo quan te disi

que lo pèiragrith qu'ei format de *pèira* e de *grith*. Tu que'm dises qu'ei ua desformacion de *Pèiragrep* o *pèiragrés* o non sèi que... Ça-i !

Que gaham la cantèra de un camp començat de bolhar e de cap au pinhadar qui bordeja. Que i entram, estant-nos sus l'estrem on i a drin de sostre*, quauque drin de brana e, com en tot pinhadar deu parçan, pèiragriths, mieitat enterrats o a flor de sòu.

— Pas aci, que son a l'ombra deus pins tot lo dia. Acerà, tè. » Lo Renat qu'espia lo cèu de cap a las montanhas, au mieidia, lo som deus pins, com qui s'orienta.

« Per aci, tè. Partvira aqueras pèiras e espia au devath. »

Que m'acati* e qu'essagi de boleгар un calhavàs rondàs gròs com un bòlo de quilhas de nau.

« Pas aqueth, non, pegàs ! Aquí devath, la calor deu sorelh non i

pòt abastar*, qu'ei tròp espés. Los petits !... Non ! Aqueth be vedes qu'ei a l'ombra de la tusta de brana... Aqueth tanpòc, que i a ua ahromiguèra per devath ! Vedes pas ? Diuivant, que diserén qu'ès vadut a París ! »

Que'n lhevam totun dus o tres. Devath deu prumèr, un grith tot estonat sembla amorre*. Dab precaucion, lo Renat que'u torna assobacar* dab la pèira. Lo grith no's mauta. A la pèira en seguint, que n'i a dus. E apuish, que'n trobam mei sovent un, solet, cada tres o quate pèiras. Mes que'n descobrim quate amassa devath de un pèiragrith prim mes larg de dus pams, quasiments plat. Que'n soi estabornit, estomagat. Jamei n'èi vist autandes griths en un còp : un trentenat en un arren. Shens paraula díser, qu'espí devath de las pèiras, l'ua arron l'auta. Lo Renat se n'arrid de'm véder har, tant estonat.

« As comprés, adara ? Lo pèira-grith qu'ei ua pèira, quan hè sorelh, qu'amassa la calor. Qu'ei roi espés, drin negrós sovent e los arrais que'u traucan. E que la guarda la calor. Los griths, l'ivèrn, que s'en-honsan tà hens la tèrra, peus bòscs, per las sègas, au pè d'un casso, d'un pin. Que s'agradan hèra au pinhadar. E tanlèu tornar la prima, a las prumèras escaloridas, que tornan traucar tà capsús. E s'i a pèiragriths suu sòu, qu'i son plan per devath. Que non hè pas pro de calor tà eths, adara, per dehòra. E comprens, n'ei pas üèra* la pèira aquesta. E vedes, qu'a clotets e bonhas e salhidas e los griths que s'i tròban caus qui hèn tutas, cabanas naturaus a l'aujour de la pèira cauhada peu sorelh. Com autes còps darrèr la

truha*, tè. A còps que s'i tròba pèiras de las rondas, mes per tant que n'i avossi e portèssis ací ua carga d'arrebòts* deu gave, n'i trobarés pas nat grith per devath : s'i pòden pas acessar.

— Jamei n'aví vist aquerò. E totun, b'i soi anat mei d'un còp tau tojar* de Lomprèr, dab lo pair. E n'ei pas luenh d'ací, e que n'i avè peiragriths peu miei deus pins.

— Mes pas au mes d'abriu, mainat. En aquesta sason, qu'èras per las escòlas, tu, a estudiar lo latin e la chimia. Mentre que jo, que me n'èi gahat quauques sudadas tè, a amassar pèiragriths au treitin*. E plenhat quauques tombaròus ! E que m'i soi esgarrauishat las mans tanben quan las aví tenhèras : son pas tots escantats*, los putos !

— N'ac aurí pas jamei credit.

— Òc qu'ac sèi, ja. Qu'ei pr'amor d'aquò que t'i èi volut miar. E que l'i poderàs díser au ton professor de Sauvalada, lo qui hè libes...

Bonnut : L'entrada deu cemitèri.
(Fotò : Amedeu Cauhapè.)

— Lo Miquèu Grosclaude, que vòs díser ?

— Lo Grosclaude, òc, de Sauvalada. Que son de la parentèla de Cantegrith adara, que s'i ei maridada la Colèta dab lo hilh, lo jornalista, saps, lo qui hè emissions de patuès a la television... Que'u co-neishes, be, be n'ès parent de Cantegrith, tu tanben, per la hemna... Que'us i diseràs cò qu'ei lo peiragrith : la pèira on s'endòsta lo grith, qu'ei.

— S'ei aquò, perquè l'an pas aperada la *pèira deu grith* ?

— Mes que non, qu'avem un torn de paraula mei brac, nosautes. B'as avut copat tojas*, tu tanben. E quin aperavas la *Pierre à faux* ? La *pèira-dalha*, tot simplement. E la deu briquet-mècha qu'èra la *pèira-huec*.

— Qu'ac disen tanben tau *silex*. Qu'as rason qu'abracam los mots, com la *culhera-tè* o la *tassa-café*...

— O, l'aute dia, lo cosin d'Ortès que's rotlava ua cigarreta e l'arrehilh que's fotèva de jo pr'amor que l'aví dit : *“Et tu sais bien les faire avec le papier-cigarettes, oui, toi !”* *“Il faut dire du papier à cigarettes, Pepé”*, ce'm hasó lo monard de petit. Mes jo, e saps, que sèi lo parlar de casa.

— E donc tè, que t'arremerci per la leçon e per m'aver hèit véder tots aqueths griths. Mes non s'i van pas estar totun tot l'estiu, devath deus pèiragriths ?

— E non, que i aurén tròp de calor. En uas setmanas que la gaharàn tau prat, acerà, sus la cantèra, per aquí, au miei de l'èrba, que s'i van en-horatar per l'estiu. E que cantaràn. Per ací que't hèn un concèrt, lo vrèspe ! Que n'i

avèva hèra mei, griths, un còp èra, b'ac saps, pr'amor que i avèva pèiragriths pertot, au long deus plèishs. Adara lo monde que'us cèrcan com l'aur, los pèiragriths. Lo Menaut, ne'n li poish pas hornir pro entau son dequerò de *Paradis Perdu*...

— Ditz-me : e saps lo nom scientific deu pèiragrith qu'ei l'*aliòs* ? Un nom gascon, ac saps ?

— Òc qu'ac sèi, ja, qu'èi pro de cosins per las Landas. Mes que crei que disen la *liòsa*. Se'n vòs véder, que vas tà Morcenx on èra la centrala termica *EDF*, per Arjusanx, a las minas de lignite. Qu'as la capa de liòsa a quauques pams de pregonдор e lo carbon per devath. E

se vòs véder ua glèisa tota en peira-grith, vèn tà Bonut. E maisons tanben que n'i a en pèiragrith, com la de Bernadon, a Barranc.

— Perqué los vielhs n'avèn pas dit **la** pèiragrith meilèu que **lo** pèiragrith ?

— Aquo, qu'ac demandaràs au professor, qu'ei lo son tribalh. E que'u me haràs vièner ! Mes adara, e, a aquesta sason, en abriu. Après, qu'ei tròp tard. Tanlèu com hasqui pro de calor los griths que partiràn d'ací, t'ac èi dit. Jo, e vedes, que'us avisi e que'us escoti. Autanlèu quan començan de cantar peus prats, que sèi la tèrra qu'ei pro cauda tà semiar lo milhòc. Pas abans. Qu'ei la mea règla. Lo

grith no'm trompa pas. Atau lo manqui pas, jo, lo milhòc. E los nostes pairans tanben que sabèvan observar, èran pas mei pècs que nosautes.

— Aquí qu'as dit ua vertat vertadèra.

— Quiò, hè'us me vièner los tons professors de patuès e quan seràn deus capulats ! S'an uelhs entà véder e un cap entà pensar, que'n poderàn lhèu tirar conclusions de las intelligentas. E se non vòlen pas encapir* com m'ac disèva lo praube pair — e lo ton tanben, que l'èi practicat mei que tu, qu'èras per las escòlas — que lo pèiragrith ei la pèira deu grith, que voi que las vacas e'm vetèrin saumets* ! ■

MOTS : **pèiragrith** (région d'Orthez et Chalosse), **alios**, mot gascon, grès organique ferrugineux du podzol des Landes. — **grith**, grillon. — **bessons**, jumeaux. — **braguèr**, mamelle, pis. — **estòrta**, virage prononcé. — **andèra**, lacet, zigzag, méandre. — **sostre**, herbes naturelles sur terrain inculte (ajoncs, fougères, graminées, bruyère...). — **acata's**, s'accroupir. — **abastar**, atteindre. — **tusta**, touffe. — **amorre**, -a, engourdi(e). — **assobacar**, mettre à l'abri. — **üèr(a)**, uni(e), lisse, régulier(ère), conforme à un type. — **cau**, cavité. — **aujour**, chaleur douce de rayonnement. — **truha**, contrecœur de cheminée. — **arrebòt**, galet rond. — **tojar**, terrain inculte couvert de « sostre ». — **treitin**, terrain fraîchement défriché. — **escantar**, casser l'arête, l'angle, chanfreiner ; arrondir les angles (fig.). — **tojas**, cf. sostre. — **encapir**, se mettre dans la tête, comprendre. — **saumet**, ânon.